

De bijdragen van islamitisch godsdienstonderwijs aan burgerschapsvorming op basisscholen in Nederland

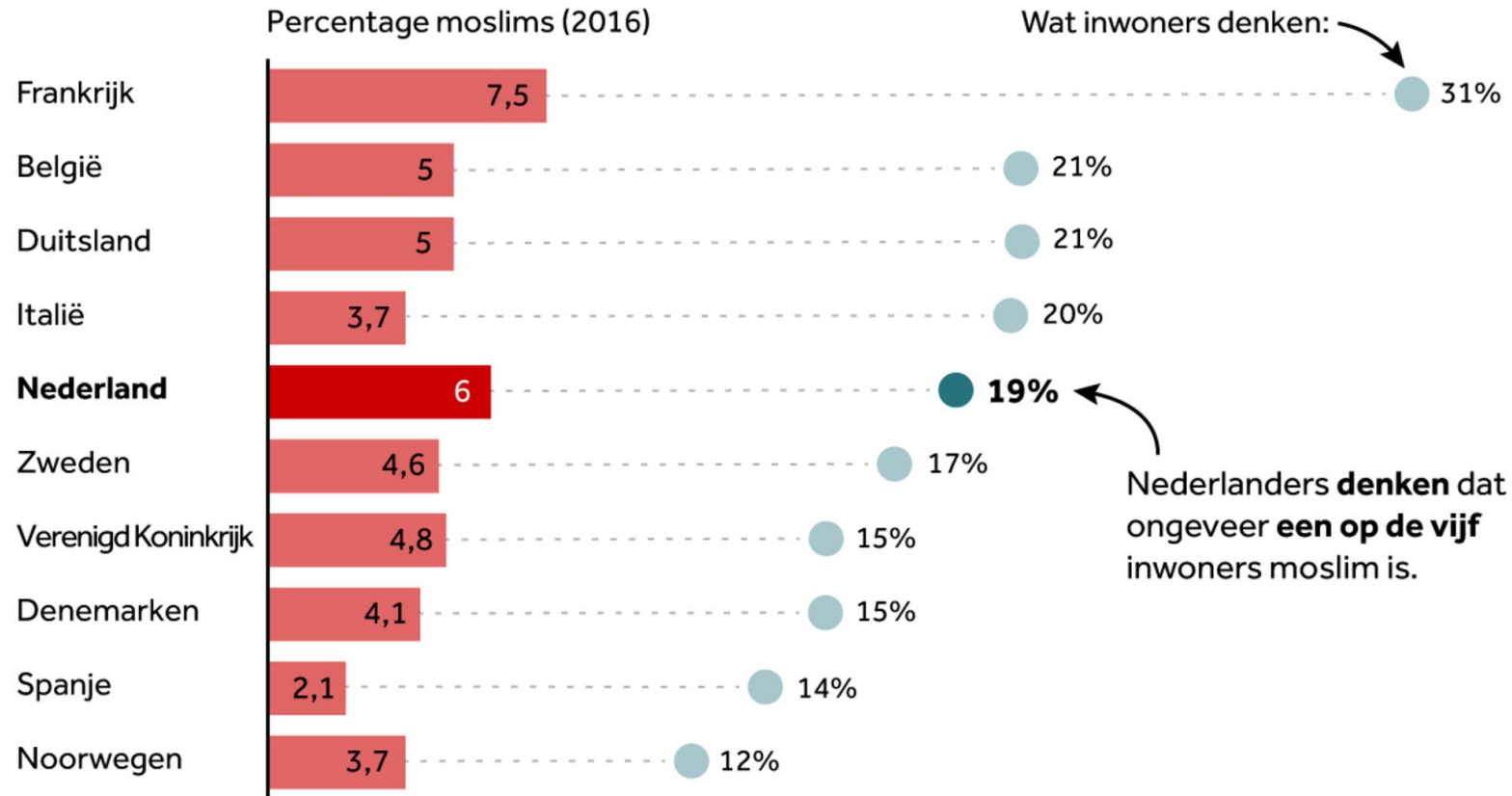
26 september 2025, Amersfoort
Kamel Essabane, PhD kandidaat Radboud Universiteit
Faculteit Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen
Expertisepunt burgerschap

Inhoud

Context (moslims in Nederland, islamitisch onderwijs)

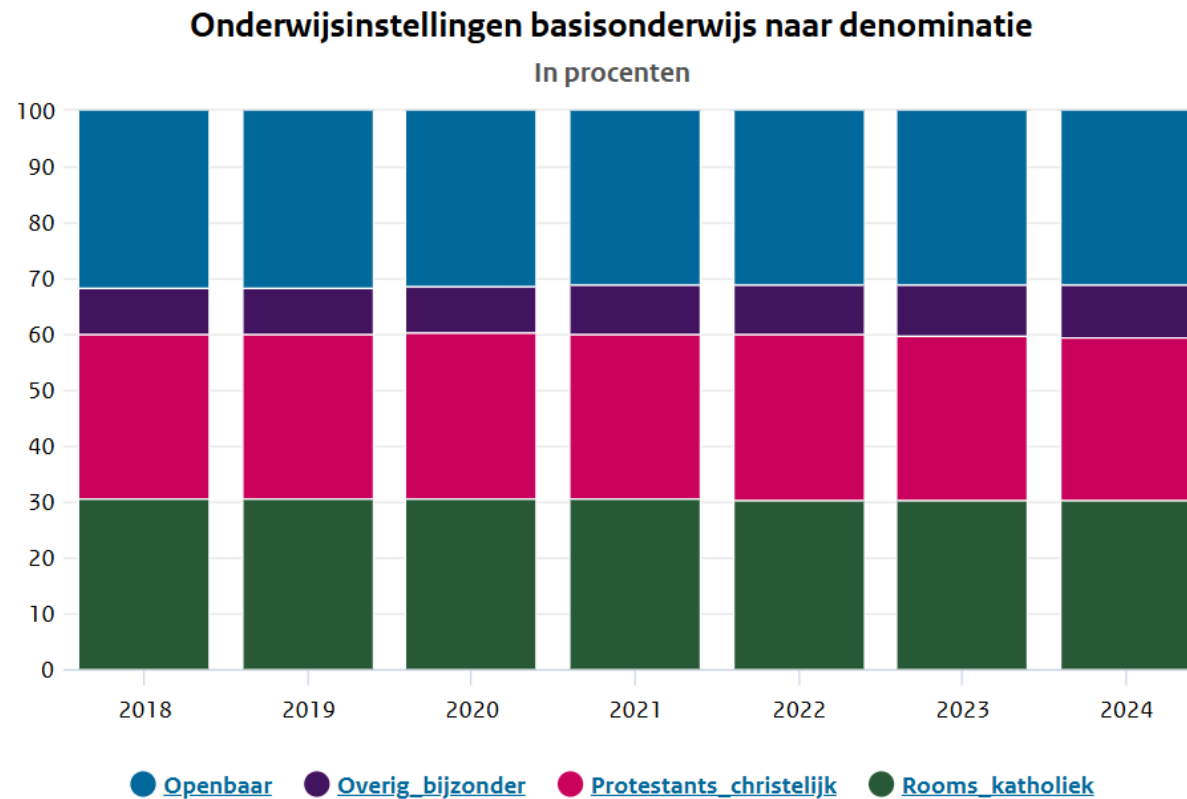
Mijn onderzoek

CONTEXT: AANTAL MOSLIMS IN NEDERLAND

The Perils of Perception
in 2016: Ipsos MORI
CBS 2023

CONTEXT: ISLAMITISCH ONDERWIJS (1)

- In 2024 zijn openbare basisscholen het sterkst vertegenwoordigd (31,0%) gevolgd door Rooms-Katholieke scholen (30,2%), Protestants-Christelijke basisscholen (29,3%) en door basisscholen met een denominatie in de categorie 'overig bijzonder' (9,5%). (ocwincijfers.nl)

CONTEXT: ISLAMITISCH ONDERWIJS (2)

- Aantal islamitische basisscholen in 2024/2025 is 62 van 6.543 basisscholen = 1% (Schoolregister.nl 2025; OCW 2025)
- 18.334 leerlingen volgen islamitisch basisonderwijs van 1.461.444 leerlingen = 1,25% (Schoolregister.nl 2025; OCW 2025).
- Aantal moslimjongeren 15-18 jaar: 15% (CBS, 2022)
- Ca. 1 op de 12 (8,3%) van alle moslimleerlingen volgt islamitisch basisonderwijs

BURGERSCHAPSVORMING EN GODSDIENST (1)

De Republiek dzvn als Protestantse natie: de Opstand (1568-1648) tegen Katholieke Spanje. Protestantisme als 'goede' religie. Katholicisme, jodendom en islam als bedreiging

Franse tijd (1795-1813): formele scheiding kerk en staat (republikeins burgerschap).

Onderwijswet 1806: Openbaar onderwijs tbv 'maatschappelijke en christelijke deugden' voor de christelijke natie.

Grondwettelijke gelijkstelling 1848 (Thorbecke): onderwijs vrij van kerk en staat en mogelijkheid bijzonder onderwijs (nog geen gelijke financiering)

Schoolstrijd: over gelijke financiering openbaar en bijzonder onderwijs, ook strijd over Burgerschap

Pacificatie en verzuiling 1917-1960 (Bijzondere scholen 70-75%, openbare 25-30%)

Openbare school: Religie **"neutraal"** en tbv **algemene, nationale burgerlijke waarden** (orde, discipline, vaderlandsliefde, democratische vorming, "vrijzinnig protestantse sporen").

Katholieke school: → Burgerschap via trouw aan eigen zuil (kerk, verenigingen, vakbonden, pers).

Protestantse school → Burgerschap = **trouw aan de Bijbel**, verantwoordelijkheid en **soevereiniteit in eigen kring**.

BURGERSCHAPSVORMING EN GODSDIENST (2)

1960-nu: **ontzuiling + pluralistische samenleving** (dekolonisatie en arbeidsmigratie)

1971: eerste Arabische school

1988: eerste islamitische scholen

2001 nieuwe schoolstrijd over artikel 23 en islamitisch onderwijs (9/11, Theo Van Gogh)

2006 Burgerschapsopdracht : 'pluriforme samenleving', 'democratische basiswaarden' en 'actief Burgerschap' en 'sociale integratie'

2007: Wet inburgering (verplicht integreren nieuwkomers)

2019 casus Cornelius Haga Lyceum

2020: 'social integratie' vervangen door 'sociale cohesie'

Ideeen over 'goede' religie (vrijzinnig protestantisme) en 'slechte' religie blijven doorwerken in machtsverhoudingen en uitsluitingsmechanismen

BURGERSCHAPSVORMING EN GODSDIENST (3)

Regelmatig onder vuur vanwege

- onderwijskwaliteit
- Segregatie
- Indoctrinatie/Radicalisering

'Islamitische scholen scoren bovengemiddeld'

Islamitische basisscholen scoren beter dan gemiddeld, zo blijkt volgens RTL Nieuws uit de opgevraagde Cito-scores. [In het onderzoek van RTL](#) komt naar voren dat de 43 onderzochte islamitische basisscholen gemiddeld een 7,6 scoren . Negen van deze scholen scoren hoger dan een 8.

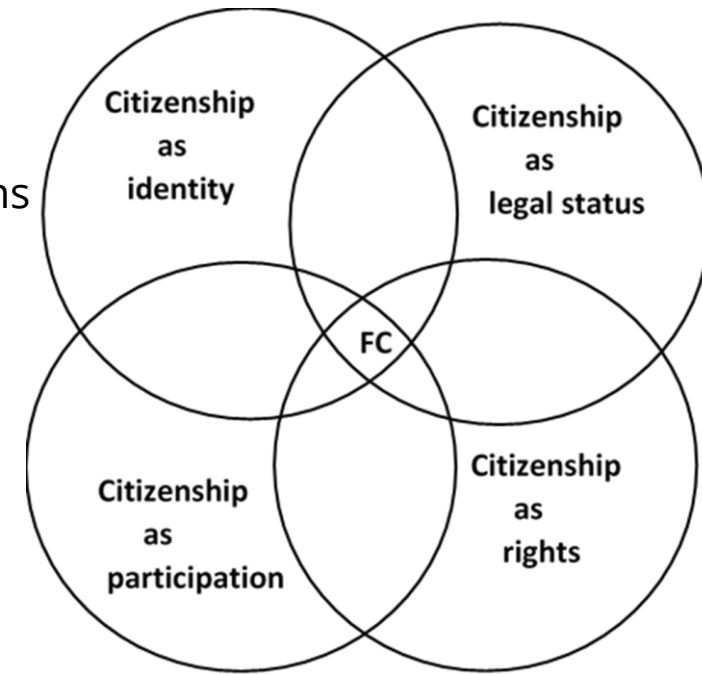

MIJN ONDERZOEK

- Theoretisch artikel: kan islamitische godsdienst bijdragen aan burgerschapsvorming?
- De visies van godsdienstleerkrachten/identiteitscoördinatoren op het vak godsdienst in relatie tot burgerschapsvorming,
- Analyse van de meest gebruikte godsdienstlesmethodes in relatie tot burgerschapsvorming
- Verwachtingen van ouders mbt het vak godsdienst in relatie tot burgerschapsvorming.

WAT IS BURGERSCHAP? WAT IS BURGERSCHAPSVORMING?

- Despite different definitions and idealtypes agreement on citizenship dimensions
- Citizenship dimensions (Stokke, 2017)
  - Identity (identiteit)
  - Legal status (rechtspositie)
  - Participation (participatie, plichten)
  - Rights (rechten)

- Transformative citizenship is “committed to active participation, acceptance of democratic values, and critical engagement with social issues and democratic institutions” (Essabane, Sterkens, Vermeer 2023; Banks 2017).
- Alternative social strategies such as failed citizenship (segregation), recognized but non-participatory and participatory citizenship fall short to a greater or lesser extent in one or more of the four dimensions of citizenship (Kristian Stokke 2017, James A. Banks 2017).

ARTIKEL 1 THEORETISCH

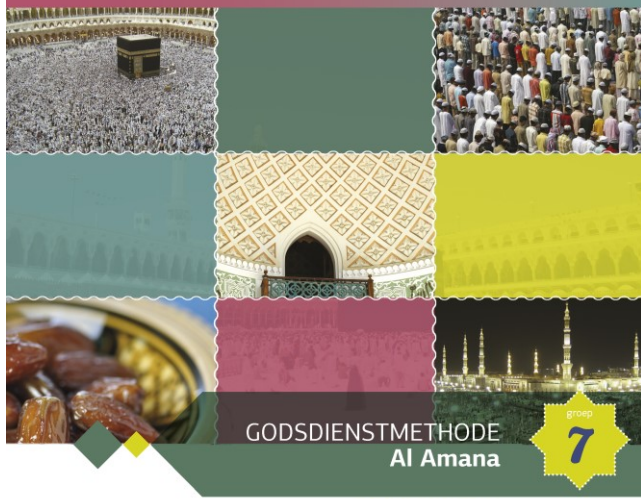
- Theoretisch artikel: kan islamitische godsdienst bijdragen aan burgerschapsvorming?

Belangrijkste bevindingen

- IRE (Islamic religious education) kan een waardevolle bijdrage leveren aan burgerschapsvorming door **gedeelde waarden en normen** te versterken
- Door islamitische concepten te koppelen aan burgerschapsdimensies kan IRE worden ingezet als middel voor formele burgerlijke vorming van leerlingen
- Zelfs 'controversiele' concepten als jihad en sharia

ARTIKEL 2: DE VISIES GODSDIENSTLEERKRACHTEN/IDENTITEITSCOÖRDINATOREN OP HET VAK GODSDIENST IN RELATIE TOT BURGERSCHAPSVORMING,

- Uit focusgroepsgesprekken met identiteitscoördinatoren en ervaren godsdienstdocenten blijkt dat integratie van IRE en Burgerschapsonderwijs (CE) **gewenst en mogelijk** is, maar afhankelijk van de dimensie van burgerschap (identiteit, rechtsstatus, participatie, rechten)
- Interpretatie van kernbegrippen uit de islam is cruciaal: verschillende interpretaties kunnen integratie IRE en CE bevorderen of juist belemmeren.
- Zowel IRE als CE ondervinden gelijkaardige uitdagingen, met name in de omgang met **exclusieve interpretaties** van zowel religie als burgerschap

LERARENHANDLEIDING
DEEL 1: KERNTHEMA'S

Al Amana

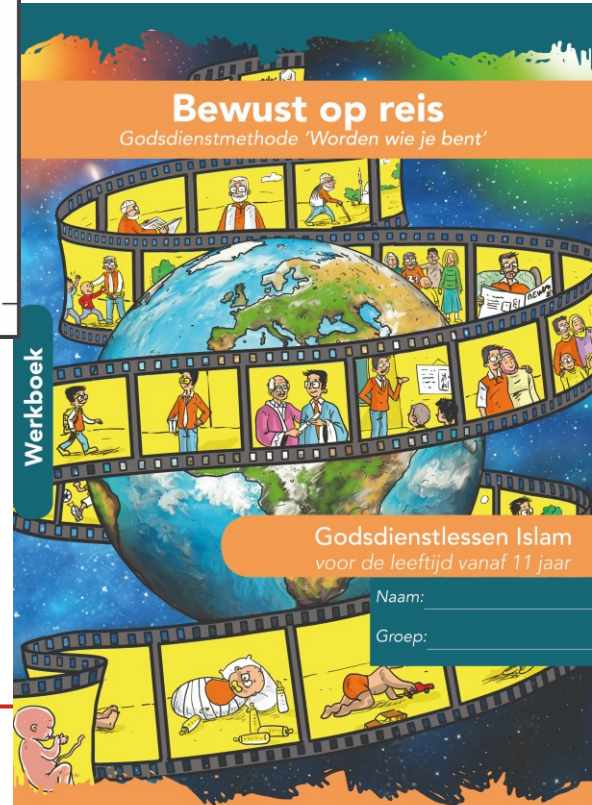
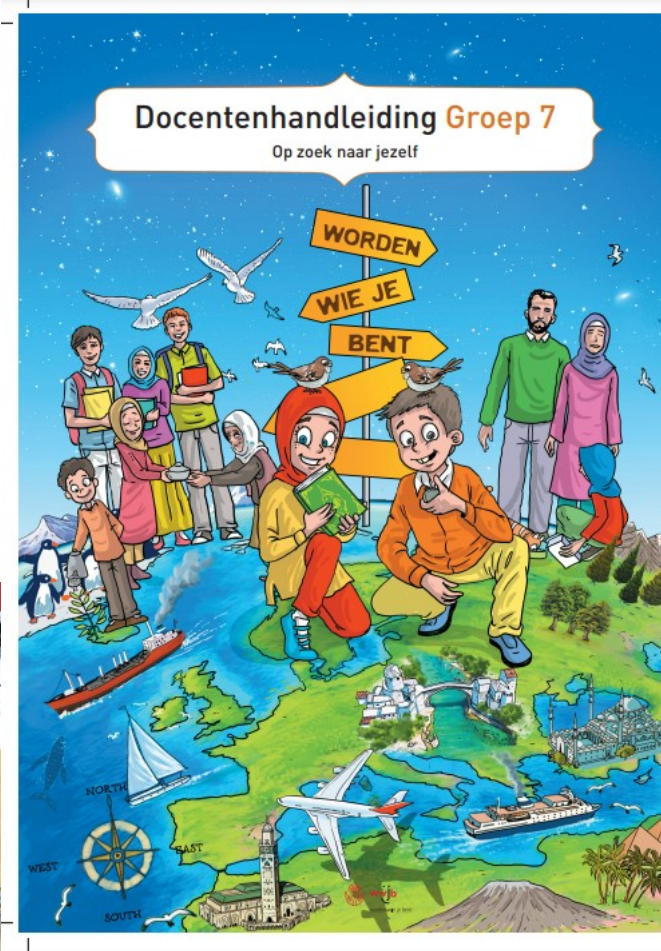

WERKBOEK
DEEL 2: EXTRA THEMA'S

Dit werkboek is van:

Al Amana

ARTIKEL 3: ANALYSE VAN DE MEEST GEBRUIKTE GODSDIENSTLESMETHODES IN RELATIE TOT BURGERSCHAPVORMING

- Beide onderzochte IRE-methodes (*Al Amana* en *Worden wie je bent*) dragen **in zekere mate bij aan burgerschapsvorming**, maar benutten niet de volledige potentie.
- *Al Amana* legt sterk de nadruk op een **onderscheidend islamitische identiteit** en op **waardenoverdracht**, wat risico's kan opleveren voor brede maatschappelijke participatie en universele rechten.
- *Worden wie je bent* biedt een **meer evenwichtige benadering** van religieuze en burgerschapsidentiteiten, maar mist nog voldoende stimulans voor **kritische reflectie en actieve participatie** in de democratische samenleving.
- Didactisch gezien zijn er aanknopingspunten, maar verbetering is nodig in **actieve werkvormen, kritische dialoog en maatschappelijke oriëntatie**.

ARTIKEL 4: VERWACHTINGEN VAN OUDERS MBT HET VAK GODSDIENST IN RELATIE TOT BURGERSCHAPSVORMING.

- Ouders zien IRE (islamic religious education) als een **belangrijke basis voor burgerschapsvorming**, maar maken zich zorgen over de **maatschappelijke beeldvorming** van islamitisch onderwijs.
- Sommige ouders **worstelen met conservatieve interpretaties van islam** in relatie tot participatie in de Nederlandse samenleving
- Angst voor assimilatie, verlies bij de islamitische identiteit bij kinderen
- Ervaringen van gebrek aan acceptatie (racisme en uitsluiting)
- Er is diversiteit in de **verwachtingen van ouders**: sommigen benadrukken religieuze vorming los van burgerschapsvorming, anderen benadrukken religieuze vorming als **brug naar burgerschapsvorming**
- Scholen staan voor de uitdaging om enerzijds ouders tegemoet te komen in religieuze vorming en anderzijds te voldoen aan **maatschappelijke en wettelijke eisen** rond burgerschap.

CITATEN (1)

- Participation (gender)
“I find it really difficult, also when talking to my daughter. I tell my kids, ‘you can be anything you want, even a pilot.’ But then my sons say, ‘Yeah, but Khadija can’t be a pilot because that means she has to travel alone, and that’s not allowed.’ And then I think, why not? She can do that. Her father could travel with her if needed.”
- Political participation:
“I do find politics a bit dangerous, because sometimes you see that certain mayors have to allow things that, as a Muslim, you really can’t support. So then I think: that’s actually a difficult profession.”
“I’m pro-politics, but Islam has its own political system, that’s what I support.”

CITATEN (2)

- Value – non-judgemental [niet oordelen]
Nora: “Ik zal een voorbeeld geven. Ja nee bijvoorbeeld. Ik net zei over het wel of niet dragen van een *hijab* [hoofddoek], bijvoorbeeld er zijn ook kinderen die niet islamitische familieleden hebben, hè, bijvoorbeeld een opa en oma, waar misschien wel Sinterklaas wordt gevierd hè. Dat kun je uitleggen. Verjaardagen is natuurlijk altijd een hot topic, sommige moslims doen het wel, sommigen doen het niet, hé. Dat zijn wel gewoon dingen waar je kinderen richtlijnen mee kan geven. Van goh, er wordt verschillend over gedacht, verschillend naar gehandeld en zeg uiteindelijk nou *Allahu a'lem*, hè [God weet het beter]. Allah is degene die daarover gaat oordelen. Wij blijven weg van het oordelen, we behandelen iedereen met respect.”
- Racism/exclusion
“Yes, but I think it also has to do with the hardening you see in Dutch society, and the use of terms like ‘allochtoon’ and ‘autochtoon’. If you don’t have blue eyes and blond hair, you don’t quickly identify yourself as Dutch.”

SAMENVATTING

- Islamitisch godsdienstonderwijs op basisscholen in Nederland kan een duidelijke meerwaarde hebben voor burgerschapsvorming,
- De mate waarin dit gebeurt hangt sterk af van de interpretatie van islamitische kernbegrippen, de didactische aanpak, en de context van school en samenleving.
-

THANK
YOU

Zie voor publicaties:
<https://www.ru.nl/personen/essabane-k>